

TÜRKİYE’NİN KUZHEY İRAK POLİTİKASINA TEORİK BİR BAKIŞ

Mehmet ÖZTÜRK*

ÖZET

2007 yılının ikinci yarısında, Türkiye’nin Kuzey Irak politikası bağlamında gerçekleşen olaylar, Türkiye için son derece önem arz etmektedir. Ayrıca bu gelişmeler, Türkiye’nin dış politikasını meşgul eden önemli konulardan birini oluşturmuştur. Zira, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (TSK’nin), Kuzey Irak’a yönelik yaptığı sınır ötesi operasyonu; gerek ulusal politikanın dışa yansımaları gerekse uluslararası sistemin şekillenmesinde etkili olan devletlerin konumu bağlamında değerlendirildiğinde, Türkiye’nin dış politikasını, dış politikanın tanımında yer alan “inter-state (devletler arası)” bir ilişkiden ziyade “trans-state (devletler ötesi)” bir ilişki bağlamındaki davranışı şeklinde görmeliyiz. Zaten Kuzey Irak’ın henüz bir devlet olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye ile Kuzey Irak’ı devlet-hükümet ilişkisi bağlamında ele almak gerekir.

Bu bağlamda Türkiye’nin Kuzey Irak politikasını teori bağlamında incelemek için öncelikle bazı kavramsal açıklamaların yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ardından, Türkiye’nin Kuzey Irak politikasının, kavramsal çerçevede incelenen teori ve yaklaşım bağlamında değerlendirilmesi yapılacaktır. Ayrıca, son iki yıldaki (2008&2009) Türkiye-Kuzey Irak ilişkileri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kuzey Irak, dış politika, teori.

* Abant İzzet Baysal Üniversitesi, S.B.E. , Uluslararası İlişkiler A.B.D. , Araştırma Görevlisi.

ABSTRACT

In the second half 2007, occurring events in the context with Turkey's Northern Iraq policy are very important for Turkey. Also they were one of the important topics that occupied Turkish foreign policy. When TAF cross-border operations are evaluated in the context of either the outward reflection of the national policy or the role of the states who are effective at shaping the international system Turkish foreign policy should be seen as trans-state (beyond states) rather than inter-state relationship. Since Northern Iraq is not an independent state Turkey's relationship with Northern Iraq should be considered as an state to government relationship.

Therefore in order to study teoretical aspects Turkey's Northern Iraq policy, first some of the concepts must be explained. After that Turkey's Northern Iraq policy will be evaluated on the practical level. Also, Turkey-Northern Iraq relations will analyze base on the last two years (2008&2009).

Key Words: Turkey, North Iraq, foreign policy, theory.

1. Kavramsal Çerçeve

Dış politikanın neden kaynaklandığı ya da nasıl oluştuğu konusunda çok sayıda tartışma vardır. Bunlardan en önemlileri ve kabul görenlerinden bir tanesi “dış politikaya yönelik sistemik yaklaşımlar”, diğeri de “ulusal (domestic) birim” düzeyinde ele alan dış politika yaklaşımıdır. Ancak biz, dış politika çalışanlarınca çok az çalışılan üçüncü bir yaklaşım olan -ki bu James Rosenau, Robert Putnam, Steven David ve Muhittin Ataman'ın savunduğu¹- “integrated (bütünleyici) yaklaşımı” çalışmamızı açıklamada diğeri yaklaşımların yanında bir anlamda onları sentezleyen ve bütünleştiren bir yaklaşım olarak ele alacağız. Türkiye'nin Kuzey Irak politikasına yönelik 2007 yılının ikinci yarısındaki olayların teori bazında incelenmesinde kullanılacak yaklaşımlar genel olarak şöyle özetlenebilir:

a) *Dış politikada sistemik yaklaşımlar:*² Sistemik teoriler dış politikanın sürekliliğini ve değişimini, dış gelişmelere ve uluslararası yapıya dayalı olarak açıklamaktadırlar. Bu yaklaşıma göre, dış politika yapımı, ulusal karar vericilerin rasyonel davranışdır ve devletlerin temel amacı, dış tehditlere karşı gücünü dengeleme ve maksimizeleştirmedir.

¹ Muhittin Ataman, “Contending Perspectives of Foreign Policy Continuity and Change: Literature Review”, An Integrated Approach to Foreign Policy Change: Explaining Changes In Turkish Foreign Policy In the 1980s, **Basılmamış Doktora Tezi**, University of Kentucky, 1999, s. 9, 31.

² Ataman, “Contending Perspectives of Foreign Policy Continuity and Change: Literature Review”, s. 10.

Bu bağlamda sistemik yaklaşımlar neo-realizme (yapısal realizme) oldukça benzer. Zira, uluslararası ilişkilerin hâkim teorisi olan neo-realizme göre, farklı ülkelerin farklı stratejileri sistemik unsurlar tarafından belirlenir. Uluslararası sistemin temel unsurlarını ve dış politikanın seyrini belirleyen; sistemin anarşik doğası, sistemin yapısı (tek, çok kutuplu...gibi), gücün göreceli dağılımı (askeri, ekonomik ve politik güç), güç dengesinin bizzat kendisidir. Her bir devlet ya statükoyu devam ettirmek ya da uluslararası sistemdeki konumlarına göre sistemi değiştirmek isterler. Yani ya statükocudur ya da revizyonisttir. Dolayısıyla her devlet kararını ulusal çevresindeki birçok farklılığa rağmen, uluslararası siyasal sistemdeki konumuna ve kendi çıkarlarına göre belirler.³

Ayrıca, neo-realistler, ekonomik sorunların ve artan karşılıklı bağımlılığın dünya politikasındaki önemini kabul ederler, ancak aynı zamanda her devletin değişik politikalarının, göreceli gücünü maximize etmeye çalışmalarından kaynaklandığını belirtirler. Ayrıca, uluslararası sistemde devletin merkeziliğini ve devlet-dışı aktörlerin gücünün ve rollerinin ikinciliğini öne sürmelerinin yanı sıra diğer transnasyonal faaliyetler gibi, ekonomik sürecin de güvenlik ve devamlılığını sağlayacak düzenlemeler getirmek için devletlere ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadırlar.⁴ Waltz, sistemin dış politika üzerindeki sınırlandırıcı ve koşullandırıcı etkisine vurgu yapmaktadır ve siyasal sistemde sistemin temel kuralı hiyerarşi olmasına karşılık, uluslararası sistemin ana ilkesinin anarşi olduğunu söyler. Waltz, uluslararası anarşik yapıda ast-üst ilişkisi ya da itaat eden-edilen ilişkisi olmadığını belirtmektedir. Ayrıca, güç dengesi süreklilik göstermekte; denge bozulsa bile yeniden kurularak devam etmektedir. Devletler uluslararası yapının gereklerine göre hareket etmektedirler. Uluslararası sistem, özünde merkezi bir otoritenin olmaması nedeniyle anarşiktir ve bu ortamda her bir devletin öncelikli amacı egemenliğini ve güvenliğini korumaktır. Neorealistler, devletlerarası etkileşime bakarken; yapısal nedenleri, devletlerin kendilerinden kaynaklanan birim düzeyindeki nedenleri, sebep ve sonuçları (özellikle de amaç ve araçları) ayrı ayrı değerlendirmektedirler. Uluslararası yapının devletlerin davranışlarını yumuşattığını ve etkileşimin çift taraflı olması (yapı devleti etkilerken, devlet de yapıyı etkilemektedir) sebebiyle kesin sınırlar çizmenin pek olanaklı olmadığını vurgulayan Waltz, neo-realizmin tümdengelimci olduğunu söylemektedir. Ayrıca, bu düşünceye göre, güç başlı başına bir “amaç” olmaktan ziyade, mümkün olduğunda ve gerektiğinde başvurulabilecek bir

³ Ataman, “Contending Perspectives of Foreign Policy Continuity and Change: Literature Review”, s. 11.

⁴ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”, **SBF Dergisi**, Ankara, 51/1-4 (1996), s. 100.

“araç”tır. Dolayısıyla, güç ancak gerektiğinde kullanılacak bir araç olarak, ne kadar güce sahip olunması gerektiğini devlet adamının karar vereceğini ve olağanüstü durumlarda devletlerin nihai endişesinin “güç” değil, “güvenlik” olduğunu öne sürmektedirler.⁵

b) *Dış Politikada Ulusal Yaklaşımlar*: Bu yaklaşım, devletlerin dış politikalarını iç politikalarına dayandırarak açıklamaktadırlar. Dış politika yapımını; devlet yapısı, devlet kimliği, devlet-toplum ilişkisi, ulusal karar alma süreci, bürokratik politika, iç güç mücadelesi, ideolojik meşruiyet... gibi unsurlar belirler. Ayrıca, dış politikanın sürekliliği ve değişimi ulusal muhalefetteki değişime bağlıdır.⁶

c) *Dış Politikada Bütünleyici (Integrated) Yaklaşımlar*:⁷ Bu yaklaşım dış politikayı ulusal ve sistemik düzeyde ele alan yaklaşımları sentezleyen ve ikisini bir arada ele alan yaklaşımlardır. Bu yaklaşım, dış politikayı iç gelişmeler ve dış olaylar bazında ele alan yaklaşımları aynı anda dikkate alır. Örneğin; sistemik yaklaşım (özellikle neo-realizm) devletlerin iç gelişmeleriyle ilgilenmez. Ulusal yaklaşım ise devlet içi birimleri dikkate alırken sistemden kaynaklanan durumları göz ardı etmektedir. Bu yaklaşım bir noktada bunların ikisini bir arada ele alan yaklaşımdır. Uluslararası politikayı iki aşamalı oyun (national-international) olmaktan öteye, bunları belirli ölçüde kesen transnational (uluslar-ötesi) değişkenle birlikte üç aşamada incelemektedir. Özellikle Ataman'ın benimsediği bu yaklaşımla, ulusal ve uluslararası yaklaşımların arasındaki bu boşluk transnational (uluslar-ötesi) değişkenle birleştirilerek üçlü bir değişken oluşturulmuştur. Böylece, bireysel, hükümetSEL, toplumsal değişkenlerin yanı sıra sistemik değişkenin kullanılmasıyla ulusal (domestic) ve uluslararası değişkenler bir arada kullanılmış olunacaktır.

2. Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasının Teori Bazında İncelenmesi

Türkiye'nin, 1990'ların başından itibaren (ABD'nin Kuzey Iraklı Kürtleri destekleme politikasının bölgedeki en önemli aktörü olmasına karşın) kendi başına bela olmuş olan PKK terörü sebebiyle Türkiye'nin uzun yıllardır hep çekinceli ve mesafeli yaklaştığı Irak'ın kuzey bölgesi, ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra Irak'ın en gelişmiş bölgesi haline gelmiştir. Bu bölgede Mesud Barzani ve Celal Talabani'nin kontrolü altında yaşamakta olan Kürtler, işgal sırasında Saddam kuvvetlerine karşı ABD Ordusu'na verdikleri destekle bölgede ABD'nin en önemli müttefiki konumuna gelmişlerdir. Kaldı ki, I.Körfez Savaşı sonrası oluşturulan Çekiç

⁵ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002, s. 193-196.

⁶ Ataman, “Contending Perspectives of Foreign Policy Continuity and Change: Literature Review”, s. 20-21.

⁷ Ataman, “Contending Perspectives of Foreign Policy Continuity and Change: Literature Review”, s. 31, 49.

Güç ve Saddam'ın kuvvetlerine karşı uygulanmaya çalışılan uçuş yasakları ABD'nin Irak Kürtlerini himaye politikasının ilk işaretleri olmuştur. 2003'te gerçekleşen Irak işgaliyle Saddam baskısından tamamen kurtulan ve ABD'nin desteğini arkasına alan Iraklı Kürtler; hem Irak'taki diğer etnik ve dini gruplara çeşitli baskılar uygulamaya başlamışlar, hem de Irak Anayasası'nı federatif bir çözüme uygun hale getirerek neredeyse kendi bölgelerinde “Irak Kürdistan Özerk Yönetimi” adıyla anılmaya başlayan bir devlet altyapısına kavuşmuşlardır.⁸

Kuzey Irak'ta, Kürt Bölgesel Yönetimi kurulana kadar, Türkiye için “Kuzey Irak”, PKK sorunuyla eş anlamlı olarak algılanmıştır. Ancak, Kürt Yönetimi kurulduktan sonra Kuzey Irak sadece bir güvenlik sorunu olmaktan çıkarak bağımsız bir Kürt Devleti ihtimaliyle birlikte “bir dış tehdit” haline gelmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin stratejik önceliği; Kuzey Irak'ta olası bir Kürt devletinin kurulması ve bununla ilintili Kerkük'ün statüsü meselesidir.⁹

Fransız Le Figaro gazetesi, dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün “Irak, bundan böyle Türkiye'de bir numaralı sorun” açıklamalarına istinaden “Irak, artık birinci dış politika maddesi” olarak yazmıştı. Dolayısıyla gazete, “Türkiye'nin siyasi takviminin ritmini, komşu ülkedeki yeni gelişmelerin belirlediği ve Kerkük sorunu tutkuları aydınlatıyor” yorumunda bulunmuştu. Kerkük'e Kürtlerin “kitle” halinde gelmesinin, kentteki “Türkmen azınlığını kırılğan hale getirdiğini, Türkiye'nin etkisini zayıflattığını, petrol zengini Kerkük'ün bağlanması halinde oluşacak bir Kürt Devleti'nin bir ‘bölgesel ekonomik güç’ haline geleceğini, Türkiye için bunun “en kötü senaryo” olacağını işaret etmekteydi.¹⁰

⁸ Göktürk Tüystüzoğlu, “Türkiye-Kuzey Irak İlişkileri Gelişiyor”, Haber yayın tarihi: 1.4.2009. , <http://www.yesilgiresun.com.tr/yazar.asp?yaziID=6899>, Erişim Tarihi: 1.11.2009.

⁹ Serkan Oral, **Kuzey Irak Kapanı**, İstanbul: Karakutu yayınları, Aralık 2007, s. 77.

¹⁰ Oral, **Kuzey Irak Kapanı**, s. 76-77.

Kerkük'ün statüsü* Türkiye için, sadece Irak'taki dengeler için değil, kentin Türk kimliği ve orada yaşayan yüz binlerce Türkmen'in geleceği için de çok önemlidir. Kürt, Arap ve Türkmenlerin paylaşmadığı Kerkük'te, 1991 savaşı ve 2003 ABD'nin Irak işgaliyle bu grupların oranı değişikliğe uğramıştır. 1,5 trilyon dolarlık petrol rezervine sahip Kerkük'e yoğun bir Kürt göçü başlamış olmasına karşın burası şimdilik Kürtlerin denetimindedir. Söz konusu grupların temel amacı, kentin kimin kontrolünde olacağına yönelik yapılacak referandumda üstünlük sağlamaktır.¹¹ Araplar, Türkmenler, bölge ülkeleri referandumun olmamasını isterlerken, ABD ve Kürtler referandumun yapılmasını istemektedirler ancak bu referandum 16 Kasım 2007'de BM tarafından 6 ay ertelenmiştir.¹² Bugün Türkiye'nin en çok konuştuğu yer olan Kuzey Irak (yani Osmanlı'nın Musul vilayeti) bağlamında Türkiye'nin politikası, Irak'ın toprak bütünlüğünün sağlanması şeklindedir. Zira, Irak Devleti'nin üniter yapısının bozulması ve Irak Devleti'nin ortadan kalkması durumunda Türkiye'nin Musul vilayeti ile ilgili olarak 1926 yılında imzalanan İstanbul Antlaşması'na istinaden hak iddia edebileceğini belirten Hasan Ünal'ın fikrini Mustafa Kibaroglu "*Musul, Türkiye'nin parçası olmayacaksa Irak'ın bütünü içinde kalmalıdır*" diyerek bir nevi teyit etmektedir. Kibaroglu ayrıca, Kerkük meselesinin Türkiye'nin dış politikasına zarar veren bir hale gelebilir olmasıyla, ülkenin bazı hassas konularını dışa vurma sonucunu doğurabileceğini

* Irak'ta birçok konuda olduğu gibi Kerkük'ün statüsüne ilişkin konuda da halen bir sonuca ulaşılamamıştır. Geçici Irak Anayasası'nın 58. maddesinde yer alan, daha sonra 2005 yılında kabul edilerek yürürlüğe giren kalıcı Irak Anayasası'nın 140. maddesinde Kerkük Referandumu üç aşamadan oluşmaktaydı. Söz konusu maddenin birinci aşamasında; 2007 yılının Mart ayı sonunda Saddam yönetimi döneminde Araplaştırma politikası çerçevesinde, şehrin tahrip edilen demografik yapısının normalleştirilmesi öngörülmüştü. Maddenin ikinci aşamasında; 2007 Temmuzunda Kerkük'te bir nüfus sayımının gerçekleştirilmesi öngörülmesine karşın, Irak bölgesel Kürt yönetiminin (IBKY) Kerkük Referandumu'nda istedikleri sonucu alabilmek için yüz binlerce Kürt'ü şehre yerleştirmesi sebebiyle bu sayım da gerçekleştirilememiştir. Maddenin üçüncü aşamasında ise; 2007 Aralık ayında Kerkük'te bir referandum yapılarak, şehirde yaşayanlara IBKY'ye bağlanmak isteyip istemedikleri sorulacaktı. Fakat ilk iki aşama gerçekleştirilemeyince, yıl sonunda yapılması planlanan Kerkük Referandumu da yapılamamıştır. Dolayısıyla, 140. maddede belirtilen aşamaların gerçekleştirilememesiyle birlikte, Irak Anayasası'nın bu maddesinin geçerliliğini yitirdiği konusu gündeme gelmiştir. Bu noktada, bir yandan, bu maddenin süresini doldurduğu, bu nedenle ya değiştirilmesi ya da yeni bir anayasa maddesinin eklenmesine yönelik görüşler yer alırken, diğer yandan da, IBKY'nin Kerkük Referandumu'nun mutlaka gerçekleştirileceğine dair sert söylemleri yer almıştır. IBKY'nin bu sert söylemleri ve baskıları sebebiyle işgal güçleri ve Irak hükümeti tarafından 2008 yılından beri söz konusu referandumun ertelendiği açıklamaları zaman zaman yapılmıştır. Kerkük'ün statüsü sorununun, anayasa ile çözüme kavuşturulamaması ve gruplar arasındaki anlaşmazlıkların daha da artması üzerine Kerkük ile birlikte sorunlu bölgelerin çözümü konusu 2008 yılında Birleşmiş Milletler'e (BM) havale edilmiştir. BM'nin bir yıldır üzerinde çalıştığı Irak'taki sorunlu bölgelerin çözümüne ilişkin raporu, BM Irak Özel Sekreteri Stefan De Mistura sunmuştur. Söz konusu raporda; Kerkük sorununa ilişkin olarak yapılması planlanan referandumun beş yıl ertelenmesi gerektiği belirtilmiş, ülkede yaşayan etnik gruplar arasında uzlaşma sağlanmadan referandumun gerçekleştirilmemesi, şehrin Merkezî Bağdat yönetimi ile IBKY tarafından ortak yönetilmesi, Kerkük'ün yarı bağımsız bir statüye sahip olması ve bütçesinin Kerkük petrollerinden karşılanması öngörülmüştür. Bu raporda, referandumun uzlaşma sağlanmadan yapılmaması gerektiği hususu, Türkiye'nin tezleri ile paralellik oluşturmaktadır. ["Irak'ta Kısır Döngü: Kerkük Referandumu", **Stratejik Analiz**, Haziran 2009, (Akt.: İnci Muratlı, Haber yayın tarihi: 24.6.2009. , <http://www.kerkukfeneri.com/yazar/865-inci-muratli-irakta-kisir-dongu-kerkuk-referandumu.html>, Erişim Tarihi: 1.11.2009)]

¹¹ Oral, **Kuzey Irak Kapanı**, s. 68-70.

¹² "Ana Haber", **FOX**, Erişim Tarihi: 16.12.2007.

belirtmektedir. Anıl Çeçen'e göre ise; *“Türkiye, Irak'ın bölünmesinden yana değil ve politikaları da bunu göstermektedir. Türkmenlerin çoğunlukta olması sebebiyle Kerkük ve Musul konusunda ise Türkiye hassastır. Kürt yönetimi 'dünyanın petrolü' olduğu için bölgeyi istiyor. Bu durumda siyasi süreç ve uluslararası konjonktür önemli. Eli güçlü olursa, o 'iki altın şehre' de istikrar ve güveni getirecek güçtedir Türkiye”*.¹³

Dolayısıyla, Türkiye'nin Kuzey Irak politikasını şekillendiren konulardan biri olan Kerkük ve Musul kentlerine yönelik meselelerin çözümü, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik politikanın içinde değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin mevcut statükoyu devam ettirmesi (değişimden net kazanç elde edemeyecek olursa), bölgenin güvenliği ve bu meselelerde uluslararası sistem içindeki aktörlerin tavrı, şekillendirici unsurlar olacaktır. Dolayısıyla Türkiye'nin bu açıdan (Kerkük ve Musul) politikasını neo-realizm teorisi ve sistemik yaklaşım bağlamında ele almanın gerekliliğine inanmaktayız.

Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında; Kuzey Irak'taki Türk şirketlerini dikkate aldığımızda, neo-realizm içinde yer alan ekonomik unsurlara vurgu mahiyetinde, ticaretin önemli olabileceğini de Türkiye'nin çıkarları açısından değerlendirebiliriz. (Sadece bu konu bakımından ele alınsaydı liberal teoriyle de açıklanabilirdi. Ancak biz, askeri ve güvenlik boyutunu birincil planda tuttuğumuz için neo-realizm unsuru içinde değerlendirdik.) Bölgede Türkiye'nin birçok popüler firması bulunmaktadır. Örneğin, Arçelik, Vestel, Beko, İstikbal, Bellona... gibi. Bölgedeki ihalelerin çoğunu tekniklerinden ve bölgeye yakınlıklarından dolayı Türk firmaları almıştır. Bunlar alt yapı alanında çalışmaktadırlar ve birçok yapı inşa etmektedirler.¹⁴ Dolayısıyla bölgeye yönelik Türkiye'nin bu yöndeki çıkarı, bölgeden kaynaklanan özellikle terör tehdidi dolayısıyla Habur Sınır Kapısı'ndaki bir sınırlama ile karşılaştırıldığında, güvenlik boyutunun öne çıktığı söylenebilir. Bu noktada neo-realizm unsurlarını görebilmekteyiz. Ancak, bu girişimlerin oluşumunda, Türkiye içindeki iktidar partisi AKP ve TSK ile kamuoyunun payının önem arzetmesi sebebiyle, Türkiye devletinin bu yöndeki davranışı (dış politikası) ulusal yaklaşım içinde de ele alınabilir.

Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik politikalarının odak noktalarından biri de, bölgede bir Kürt devleti kurulup-kurulmayacağına yöneliktir. Bu konudaki Türkiye'nin çekincesini Başbakan'ın dış politika danışmanı Ahmet Davutoğlu şöyle yorumlamaktadır:¹⁵ *“Soğuk savaş bitiren anlaşmalar henüz yapılmadığı için uluslararası düzenin yapısı, niteliği ortaya*

¹³ Oral, **Kuzey Irak Kapanı**, s. 14, 89, 93-96.

¹⁴ Oral, **Kuzey Irak Kapanı**, s. 154, 206.

¹⁵ <http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2001/haziran/22/roportaj.html>, Erişim Tarihi: 15.12.2007.

konamadı. Bunalım çıktığı zaman ateşkes yapılıp donduruluyor. Körfez Savaşı'nda ortaya çıkan de facto şu an devam ediyor. Uluslararası düzenin genel yapılanması ile ilgili nihai sonuçlara gidilemedi. Böylece, Türkiye'nin hassasiyetini etkileyen bir durum oluştu. Ortadoğu'daki harita, bir sürü yer parçalanmış olması nedeniyle çok kötü örülmüş bir duvara benzer. Örneğin, Türkiye'nin Kuzey Irak sınırı tarihte görülmüş bir sınır değil. Tarihin bize öğrettiğine göre, o dağlarda o sınırın yaşama şansı çok düşük. Duvardan herhangi bir taşı çektiğinizde bütün duvar çökecektir. Bu noktada, diplomatik beceri olarak yapmanız gereken, duvarın taşlarını karşılıklı oynatarak yeni statüler oluşturmaya çalışmak ve o duvara daha düzenli bir nitelik kazandırmaya çalışmaktır. Bu da uzun dönemli bir süreçtir. Ortadoğu'da sınırlarını değiştirmeye yönelik bir hamle, birçok sınırı tartışma içine getirir. Onun için ne kadar güçlü olursanız olun, gidip herhangi bir sınırı istediğiniz şekilde oynatamazsınız. Kısa dönemde, Türkiye'nin iradesi dışında, Kuzey Irak'ta yaşayabilir bir devletin sadece dış gerçeklerle oluşması zor. Ancak, bu bir dış politika aracı olarak kullanılamayacağı anlamına gelmez. ABD Kürt meselesini Irak meselesi gibi görmeye çalışıyor. Irak'ı temel tehdit olarak gördüğü için, Irak eksenli bir Kürt meselesi görüyor. Öcalan'ın yakalanması ile birlikte Kürt meselesi, Türkiye meselesi olmaktan çıkmıştır. Avrupa ise Kürt meselesini halen Türkiye meselesi olarak görüyor. Kuzey Irak'ta bütün bu aktörlerin anlaşabileceği bir zeminin olması ve Kürt devletinin meşruiyet kazanması zordur.” Dolayısıyla Davutoğlu'nun bu noktadaki tespitlerinin ‘sistemik yaklaşım ve neo-realizm teorisi’ izlerini taşıdığı söylenebilir.

Avrupa'da Kürt ayrımı daha belirginken; ABD, Federal Irak'ı desteklemektedir. Bağımsız bir Kürt devletinin varlığı Türkiye'nin en son isteyebileceği bir durumdur. Bunun içinde Kerkük'ün de yer alması Türkiye için daha ciddi bir problem demektir. PKK Türkiye'nin iç ve dış politikasını ilgilendirirken, Kerkük Türkiye'nin dış politikasını ilgilendirmektedir. Zaten bağımsız bir Kürt devletinin yaşayabilmesi Türkiye'ye bağlıdır. Bu noktada ABD, Türkiye'ye İran'dan daha fazla güven duymaktadır. Türkiye'nin ABD'den istediği terör konusunda tam işbirliğidir. (Bunu ileride PKK'ya yönelik sınır ötesi operasyonda daha fazla ele alacağız). ABD ve Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik masadaki çıkarları uyumsuz olabilir. Zira, ABD Kuzey Irak'ı kaybettiğinde bir şey olmayabilir ancak Türkiye'nin bölgeyi kaybetmesi (Kerkük'ün statüsü, Türkmenlerin konumu -Saddam'dan sonra yedek kart konumunda-, bağımsız bir Kürt devletinin kurulması ve bunun PKK'ya açık destekte bulunması gibi) Türkiye'nin çıkarlarını çok etkiler. Bu açıdan neo-realist bir bakış

açısı söz konusudur. Bu noktada Türkiye'nin Kuzey Irak'la ilişkileri karşılıklı bağımlılık çerçevesinde ele alındığında yine bir neo-realizm teorisinin etkinliğinden söz edilebilir.

I. Körfez Savaşı sırasında, Güvenlik Konseyi'nin 688 (1991) sayılı kararıyla ayaklanan Kürt ve Şiileri kurtarma ve yardım ile sınırlı Huzur Operasyonu gerçekleştirilmiş ve 10 Nisan'da Bush tarafından 36. paralelin kuzeyi Irak uçakları için "uçuşa yasak bölge" ilan edilmişti.¹⁶ Bunun sonucunda, fiili bir Kürt Federe devletinin yapısı kurulunca, bölgede (ayrıca 1988 Halepçe'den Türkiye'ye kaçan sığınmacıların içinde sayısız PKK'lı vardı) PKK özgür bir hareket imkânı bulmuştur.¹⁷

1984'ten bu yana devam eden PKK sorununun 2007 yılında daha da artması, terörle mücadelede kesin tedbirlerin alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Özellikle Dağlica baskını* terörle mücadelede daha aktif bir politika izlenmesine sebep olmuştur. Zira, bu baskında PKK tarafından kaçırılan 8 askerin tesliminde gerekli girişimlere PKK'nın anlaşma imzalatmasını M. Ali Şahin "*keşke böyle teslim almasaydık ve böyle bir şey olmasaydı*" derken, 8 askerin hayatından çok devletin siyasetini ön plana çıkarmıştır. Öte yandan olası sınır ötesi operasyona karşı dışarıdan gelebilecek tepkilere karşı cevap veren ticaretten sorumlu Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen'in "*mevzu bahis vatan ise gerisi teferruattır*" söylemi ile¹⁸ M. Ali Şahin'in söylemlerinde neo-realist (veya realist) vurgu vardır.

Türkiye, 2000'li yıllarda Meclis'te 4 ayrı tezkere ile karşılaşmıştır. Asker gönderme amaçlı tezkerelerin ilk üçü kullanılamamıştır. Dördüncüsü ise, 2007 yılının ikinci yarısında giderek artan terör eylemlerine yönelik sınır ötesi operasyon yapılmasına yöneliktir. Bu noktada TBMM; hükümete, gerektiği takdirde PKK terör örgütüne karşı Kuzey Irak'a yönelik sınır ötesi operasyon yapılması için bir yıl süreyle yetki vermiştir.¹⁹ 19'a karşı 507 oyla kabul edilen tezkerenin²⁰ metni şöyleydi:²¹

Tezkere: Anayasa'nın 92'nci maddesine göre Başbakanlık Tezkeresi: 15/10/2007
TBMM Başkanlığına

¹⁶ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu; Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul: Alfa yayınları, 2004, s. 596.

¹⁷ Oral, *Kuzey Irak Kapanı*, s. 60.

* 7 Ekim 2007'deki bu baskında, 13 Türk askeri şehit edilmişti. (Yesim Borg, "Turkish Parliament OKs Iraq Attacks", Haber yayın tarihi: 18.10.2007. , <http://articles.latimes.com/2007/oct/18/world/fg-turkey18>, Erişim Tarihi: 1.11.2009.)

¹⁸ <http://yenisafak.com.tr/Ekonomi/?t=25.10.2007&i=76979>, Erişim Tarihi: 25.10.2007.

¹⁹ Oral, *Kuzey Irak Kapanı*, s. 303.

²⁰ Borg, "Turkish Parliament OKs Iraq Attacks"

²¹ Oral, *Kuzey Irak Kapanı*, s. 345-346.

Türkiye, Irak'ın kuzey bölgesinde yuvalanmış bulunan PKK terör unsurlarından kaynaklanan ve halkının huzur ve güvenliğiyle ülkesinin milli birliğine, güvenliğine ve toprak bütünlüğüne yöneltilmiş ciddi bir terörist saldırı ve açık bir tehditle karşı karşıyadır.

Dost ve kardeş Irak'ın toprak bütünlüğünün, milli birliğinin ve istikrarının korunmasına büyük önem atfeden Türkiye, PKK teröristlerinin Irak'ın kuzeyindeki mevcudiyetine ve faaliyetlerine son verilmesini sağlamak amacıyla uzunca bir süredir yoğun siyasi ve diplomatik girişimlerde ve uyarılarda bulunmuştur.

Bu çabalarımızda istenilen sonuçların alınması bugüne kadar mümkün olmamıştır.

Türkiye'ye yönelik terörist saldırılar ve tehdide karşı, terörizmle mücadelenin bir parçası olarak uluslararası hukuk çerçevesinde gerekli tedbirleri almak üzere, hudut, şümul, miktar ve zamanı hükümetçe belirlenecek şekilde Türk Silahları Kuvvetleri unsurlarının, Irak'ın kuzeyinden ülkemize yönelik terör tehdidinin ve saldırılarının bertaraf edilmesi amacıyla, sınır ötesi harekât ve müdahalede bulunmak üzere, Irak'ın PKK teröristlerinin yuvalandıkları kuzey bölgesi ile mücavir alanlara gönderilmesine ve görevlendirilmesine Anayasa'nın 92'nci maddesi uyarınca bir yıl süreyle izin verilmesini arz ederim.”

Recep Tayyip Erdoğan
Başbakan

AK Parti Hükümeti'nin bu tezkeresine CHP ve MHP olumlu destek verirken, DTP ise tamamen karşı çıkmıştır.²²

Bu tezkerenin oluşumunda kamuoyunun da katkısı olmuştur. Dolayısıyla, iktidar ve muhalefet partileri, kamuoyu bu tezkerenin çıkmasında etkili olmuştur. Tezkerenin kapsamı, amacı tezkere metninde açıklanarak Türkiye'nin bu yöndeki politikası şekillenmiştir. Bunun içindir ki bu noktada ulusal yaklaşımın geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Bunun Türkiye'nin güvenliğine yönelik tehdit bağlamında alınan önlem olarak düşündüğümüzde ise realizm (ya da neo-realizm) unsurları öne çıkmaktadır.

Tezkerenin çıkmasından itibaren sınır ötesi operasyon kararına son şeklini vermeden önce 5 Kasım 2007'de önemli bir zirve toplantısı yapmak için ABD'ye giden Erdoğan'ın Bush ile Beyaz Saray'daki görüşmesinden “ortak mücadele” mesajı çıkmıştır. Bush ‘Türkiye ve Irak Merkezi Hükümetinin birlikte hareket edeceğini, ABD'nin istihbarat paylaşımı yapacağını’ açıklamıştır. Bush ayrıca, ‘PKK'nın terör örgütü olduğunu, Türkiye'nin olduğu

²² Oral, *Kuzey Irak Kapanı*, s. 303.

kadar, Irak ve ABD'nin de düşmanı' olduğunu ilan etmiştir. Erdoğan da, 'tezkerenin hedefinin PKK olduğunu, Kuzey Irak da dahil Irak'ın istikrarının önemli olduğunu' vurgulamıştır. Bu görüşmede sınır ötesi operasyon beklentisi oluşmasına karşın (Hakkâri'nin Yüksekova İlçesi'ne bağlı Dağlıca Köyü'nde meydana gelen terörist saldırı sonrasında, Türk halkı sokağa dökülmüş, operasyon yapılması için istekler dile getirilmişti), açık bir harekât kararı çıkmamış, sadece ABD'nin istihbarat bilgisi vereceği netleşmişti.²³ Ayrıca, İngiltere'ye giden Başbakan Erdoğan, İngiltere Başbakanı Gordon Brown ile Downing Street 10 numarada yaptığı görüşmeden sonra, iki ülke arasında stratejik ortaklık belgesi üzerinde mutabakata varıldığını ifade etmiştir. Erdoğan, İngiltere ile ilişkilerin giderek güçlendiğini ifade etmiştir. Brown ise, PKK'yı kendilerinin de lanetlediklerini ve PKK konusunda birlikte çalışacaklarını belirtmiştir.²⁴

Irak işgalinden sonra, PKK, Kuzey Irak'ta daha rahat ederek ve bölgesel Kürt yönetiminin desteğini alarak Türkiye'deki terörist faaliyetlerini artırmıştır.²⁵ Bu sebeple başlatılacak bir sınır ötesi operasyonun öncesinde diplomatik girişimlerini sürdüren Türkiye; ABD'den, Kuzey Irak'a yönelik bir operasyona sıcak bakmadığı cevabını almıştır. Ancak ABD'nin, Kuzey Irak yönetimine; "Türkiye'yi kışkırtmayın, sınır ötesi operasyon yaparsa ortada kalırsınız" şeklindeki politikalarının yanında Türkiye ile PKK konusunda istihbarat paylaşımına yanaştığı ve AB içinde de sınır ötesi operasyona yönelik Türkiye lehine söylemlerin olgunlaştığı gözlenmiştir. Ayrıca, Suriye'nin de Türkiye'nin bu hassasiyetini paylaştığı bir süreç sonrası gerek Irak merkezi yönetimi, gerekse Kuzey Irak bölgesel yönetiminin yumuşadığı görülmüştür. Bu süreçteki Türkiye'nin politikası, sistemik yaklaşım çerçevesinde değerlendirilebilir.

Türkiye'nin kendi ulusal güvenliğini savunması söz konusu olduğunda her türlü tedbire başvuracağı şeklindeki beyanlardan öte, somut adımlar atması gerekliliği ortaya çıkmıştı. Ortadoğu gibi karmaşık ve tehlikeli bir coğrafyada bir devletin caydırıcılığının kaybının onu askeri güce daha fazla başvurmak zorunda bırakabileceği akıldan çıkmamalı ki gerek terörle mücadeledeki teknik gereklilikler gerekse Türkiye'nin genel dış politikası, hükümetin ve TSK'nin uygun gördüğü bir zamanda terörle mücadelede diplomasi dışındaki

²³ Oral, **Kuzey Irak Kapanı**, s. 368, 369.

²⁴ Oral, **Kuzey Irak Kapanı**, s. 373.

²⁵ Serhat Erkmen, "Kosova'daki Gelişmelerin Kuzey Irak Hakkında Düşündürdükleri", **Stratejik Analiz**, Cilt. 8, Sayı. 91 Kasım 2007, s. 53.

araçların devreye sokulması hızla kaçınılmaz hale gelmekteydi.²⁶ Bu açıdan Türkiye'nin bu konumu hem sistemik hem de ulusal yaklaşımın barındığı bir bütünleyici yaklaşım çerçevesinde geliştiği söylenebilir.

Erdoğan, sınır ötesi operasyonu başlatma yetkisini 28 Kasım'da Genel Kurmay Başkanı'na vermiştir. Ardından, TSK, 1 Aralık'ta nokta atışları şeklinde sınırlı bir operasyon gerçekleştirmiştir. Süreç bu şekilde ilerlerken, 16.12.2007 tarihinde gece 01.00'den 04.15'e kadar kapsamlı bir sınır ötesi operasyon (F-16 ve top atışı şeklinde) düzenlendiği Genel Kurmay Başkanlığı sitesinde yer almıştır. Operasyonun ana hedefi; PKK'nın merkezi komuta karargahı olan Kuzey Irak'ın kuzey bölgeleri ve Kandil dağı olarak belirlenmiştir. Bu operasyona daha önce anlaşmaya varıldığı üzere İran da PJAK'a yönelik eş zamanlı operasyonla katkıda bulunmuştur. Bu operasyonun, bölge halkına, düşmanca harekette bulunmayan yerel gruplara (peşmergelere) karşı olmadığı, bu operasyonda sadece PKK'nın hedef alındığı özellikle belirtilmiştir.²⁷

Bu sınır ötesi operasyonu NTV'nin 16.12.2007 tarihli "Son dakika haberleri" bültenine katılan akademisyenler ve gazeteciler şöyle yorumlamışlardır.²⁸ Sedat Laçiner: "Askeri harekât seçeneklerden bir tanesi. Eve dönüş yasası bu noktada isabetli oldu. Bundan sonra operasyonlara seri olarak devam edilecek, PKK etkisiz hale getirilecek. Askeri operasyonlar; diplomasi yolunun açılması, sosyal ve hukuki adımlar için zaman kazandırır. Onun için Kandil dağı bombalanırken, Güneydoğu'da terörden etkilenen ailelerin desteklenmesi gerekir. Askeri başarı yoksa, ekonomik başarı; ekonomik başarı yoksa, askeri başarı olmuyor. Bu açıdan Güneydoğu'da istihdam artırılmalı. Terör örgütü çok zayıflıyor. Mezralar etkisiz hale getiriliyor. Pişmanlık yasasının yanı sıra sosyal açıdan kadınların durumu dikkate alınmalı (bölge kadınları 80-90 yaşında adamlarla evlenmemek için dağa çıkıyor). Operasyona yönelik uluslararası desteğin alındığı söylenebilir. ABD'den desteğin alınıp-alınmadığı önemli değil, ordunun bu operasyonda rahat etmesi ve sorun yaşamaması, bir istihbarat paylaşımı ve destek gördüğünü gösterir", Deniz Ülke Arıboğan: "Operasyonun zamanı uluslararası desteğin en çok çekildiği bir döneme rastlamıştır. Bu süreçte hükümet diplomatik çabalarını artırmıştı zaten. Uluslararası camiadan diplomatik müzakerelerle olanak sağlayıp, öyle hareketi gerçekleştirdi. Sivil kayıplar da olabilir, medyada farklı yansımalar olabilir, önemli olan ABD'nin desteğidir. Zaten askere 28 Kasım'da yetki

²⁶ Asam Bakış, "Terörle Mücadelede Aktif Mücadele Dönemi", **Stratejik Analiz**, Cilt. 8, Sayı. 91, Kasım 2007, s. 20.

²⁷ "Son Dakika Haberleri", **NTV**, Erişim Tarihi: 16.12.2007.

²⁸ "Son Dakika Haberleri", **NTV**, Erişim Tarihi: 16.12.2007.

verilmişti. PKK sorunu Kürt sorununun bir parçasıdır. Ortadoğu meselelerinin ana parametrelerinden biri Kürt sorunudur. Türkiye, PKK ile Kürt sorununu ayırtırmayı başardı. Türkiye bunu diplomatik alanda sağladı. ABD ve AB'den aldığı destek bunu gösterdi. PKK kaçmaya başladı ve taban desteği azalıyor. İç kamuoyunun da bastırılması için bu yapılmalıydı zaten ve beklenen bir operasyondur.” Fikret Bila: “PKK'nın bütün noktaları vuruldu. ABD'nin tutumu aşılmış gibi gözüküyor. PKK'ya yönelik, Türkiye'nin askeri kararlılığı gösterilecek ve dağda olan fakat eylemlere karışmamış olanlara yönelik bir düzenleme ile askeri ve hukuki sıkıştırma yapılacak bundan sonra.”

Bu sınır ötesi operasyonla birlikte Türkiye ile ABD güven tazelemiş gibi gözükmektedir. Çünkü ABD, hava sahasını boşaltarak Türkiye'nin sorunsuz hareket etmesini sağlamıştır. PKK'nın bölgedeki destekçisi ve sınır ötesi operasyonu savaş nedeni sayarım diyen Barzani bu operasyona sadece göstermelik bir tepki verebilmiştir. Uluslararası toplum da Türkiye'nin operasyonuna destek vermiştir. Böylece ekonomik, siyasal, hukuki (eve dönüş yasası çalışmaları bu bağlamda söylenebilir) yönden bu hareketin tamamlanması gerekliliği de ortaya çıkmıştır.²⁹

3. 2008 ve 2009 Yıllarında Türkiye-Kuzey Irak İlişkilerinin Seyri

2008 yılında Türkiye-Kuzey Irak ilişkilerinde ön plana çıkana gelişmeler: Türkiye'nin 2008 yılının ikinci ayında Irak'ın kuzeyine kara harekatı başlatması, ardından ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve Irak Devlet Başkanı Celal Talabani'nin Türkiye ziyaretleri, terör örgütüyle daha etkin mücadele için Irak ve ABD ile mekanizma arayışları, bölgesel yönetimle ilişkiler, karşılıklı ziyaret ve görüşmelerdir. 2008 Ocak ayı ortalarında Ankara'ya gelerek temaslarda bulunan ABD'nin Irak Özel Temsilcisi David Satterfield, görüşmelerinde terör örgütü PKK ile mücadeleye Irak'ın kuzeyindeki bölgesel yönetimin de destek vermesi gerektiğini belirtmiştir. 2008 Şubatında, TSK Irak'ın kuzeyindeki teröristlere yönelik havadan ve karadan harekat başlatmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Ali Babacan, operasyonun hedefinin terör örgütü PKK olduğunun altını çizerek, “Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğünü ve siyasi birliğini önemsemektedir” demiştir. 26 Şubat'taki açıklamasında da; Irak'ın kuzeyine yapılan askeri operasyonun sınırları, amacı ve hedefinin belli olduğunu, hedefine ulaşınca kadar devam edeceğini açıklamıştır.³⁰ Başbakan Erdoğan ise, bu saldırının amacının,

²⁹ “Ana Haber Bülteni”, TV 8, Erişim Tarihi: 17.12.2007.

³⁰ “2008'de Türkiye-İrak İlişkileri”, <http://www.tumgazeteler.com/?a=4447665>, Erişim Tarihi: 1.11.2009.

kapsamının sınırlı ölçekte olduğunu ve askeri birliğin hedefini gerçekleştirmesinin ardından mümkün olan en kısa sürede geri döneceğini duyurmuştur.³¹

Temaslarda bulunmak üzere 28 Şubat 2008'de Ankara'ya gelen ABD Savunma Bakanı Robert Gates, “Türkiye'nin kendini savunma hakkı ile Irak'ın toprak bütünlüğü arasında denge kurması gerektiğini” belirterek, Türkiye'nin Irak'a düzenlediği kara operasyonunun kısa sürmesini ve belli noktaları hedeflemesini istemiştir. Zaten TSK da, 1 Mart'ta kara hareketini bitirmiştir. Diğer yandan, ABD'nin terör örgütü PKK konusunda Türkiye ile istihbarat paylaşımında zafiyet olduğu iddialarını ortaya çıkartan gelişme, 2008 Ekim ayı başında Hakkari'deki Aktütün karakoluna, daha sonrasında da Diyarbakır'da polis okuluna düzenlenen terör saldırılarıyla yaşanmıştır. Ancak dönemin ABD Büyükelçisi Ross Wilson, bir resepsiyonda yaptığı açıklamada bu iddiaların asılsız olduğunu açıklamıştır. Nitekim bu dönemde; Türkiye, ABD ve Irak arasında yeni bir üçlü yapının kurulması planları ortaya çıkmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Babacan, yeni üçlü yapının geçmişte kurulan üçlü mekanizmadan farklı olduğunu, temsilci atanmayacağını, üç ülkenin ilgili birimlerinin bir araya gelip terör örgütü PKK ile ilgili neler yapılabileceğini konuşacaklarını açıklamış ve bu üçlü komisyonun ilk toplantısı 19 Kasım 2008'de Bağdat'ta yapılmıştır. Türkiye'nin İçişleri Bakanı Beşir Atalay tarafından temsil edildiği toplantıda Bağdat, terör örgütüyle mücadelede yardım sözü vermiştir. Irak ile ABD arasında 2008 Kasım ayı ortalarında, Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesine yönelik anlaşma (SOFA) yapılmıştır.³²

2011 yılında Obama yönetiminin Irak'tan ABD askerlerini çekeceğini açıklaması akabinde, askerlerin Irak'ta yerleşim merkezlerinden çekilme sürecinin Irak genelinde güvenlik zaafı oluşturup oluşturmayacağı sorgulanmıştır. Bu çerçevede Bölgesel Kürt Yönetimi'nin seçimleri güvenli bir ortamda gerçekleştirebilirliğinin test edilmesi açısından 25 Temmuz seçimleri önemli bir imtihan olmuştur. Beş aday arasında en güçlü olan Mesut Barzani, oyların % 69,57'sini alarak başkanlık seçimini kazanmıştır.³³ Bu arada, Erbil, Süleymaniye ve Dohuk'tan oluşan Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'nin 25 Temmuz 2009'da yapılan parlamento ve başkanlık seçimlerine Türkiye'nin 15 gözlemci göndermesi, bölgede sevinçle karşılanmıştır. Ankara ve Erbil arasındaki siyasi ve ekonomik yakınlaşma Kürt

³¹ “Turkish Troops Enter North Iraq”, Haber yayın tarihi: 22.2.2008. , <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7258323.stm>, Erişim Tarihi: 1.11.2009.

³² “2008'de Türkiye-İrak İlişkileri”

³³ “Irak Bölgesel Kürt Yönetimi Başkanlık ve Parlamento Seçimleri”, Haber yayın tarihi: 5.8.2009. , <http://www.usak.org.tr/rapor.asp?id=37>, 21.12.2009.

yönetimini, Erbil'deki Türkmenleri ve Türkiye'den bölgeye giden yatırımcıları sevindirmiştir. Siyasi ilişkilerin gelişmesiyle Türk yatırımcılar, inşaat dışındaki enerji, tekstil, gıda, elektronik, hazır giyim ve kuyumculuk gibi sektörlerde de faaliyet göstermeye başlamışlardır. “Türk malı”nın güven ve kalite anlamına geldiği bölgedeki özellikle Süleymaniye, Duhok ve Zaho, Türkiye'de ekonomik krize giren bir çok sektörün ikinci adresi haline gelmiştir. Liderliğini Kürt Bölgesi Başkanı Mesut Barzani'nin yaptığı Kürdistan Demokrat Partisi (KDP)'nin Dış İlişkiler Sorumlusu Sefin Diyazi, Türkiye ve bölge arasında sosyal ve ekonomik bütünleşmenin temini için vize uygulamasının kaldırılması isteğinde bulunmuştur. Dizayi ayrıca şu hususları vurgulamıştır: *“Kürt Bölgesi, 1991-2003 arasında de facto olarak bağımsızdı ve Kürtlerin eskiden beri temel düstur 'Irak'a demokrasi, Kürtlere otonomi' olmuştur. ABD Irak'a girdiğinde Kürtler ayrılma yönünde politika izleyebilecekken, biz gönüllü birliği tercih ettik. Irak'a bağlılığımız anayasa uygulandığı sürece devam edecek. Türkiye'nin boşaltılmasını istediği Mahmur Kampı'nda 10 bin 900 Türkiye vatandaşı bulunmaktadır. Mahmur, idari olarak Kürt Yönetimi'ne değil, Musul'a bağlıdır. Türkiye gerekli inisiyatif gösterirse, kamptakilerin büyük bir kısmı Türkiye'ye dönmek ister. Türkiye, Doğu için 12 milyar dolarlık yatırım paketinden 100 milyon dolarını kamptaki insanların geri dönmeye harcayabilirse sorunu çözebilir.”*³⁴

Türk hükümetinin gerekirse Irak topraklarına yeniden girmek üzere Meclis'ten yetki alması sonrasında 15 Ekim 2009'da Türkiye Başbakanı R. Tayyip Erdoğan'ın Bağdat gezisi ve bu geziden birkaç gün sonra ilk eve dönüşlerin yaşanması ve ayrıca, Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun* ve Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan'ın beraberlerindeki heyetle Ekim ayı sonundaki Erbil ziyareti sonrasında da benzer beklentilerin oluşması; Türkiye'nin ancak PKK saldırdığında bu yola başvuracağına ve başka kimseye zarar vermeyeceğine ilişkin bir kanının Irak Kürtlerinde oluştuğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır.³⁵

³⁴ “K. Irak'ta Neler Oluyor?”, <http://www.tumgazeteler.com/?a=5374738>, Erişim Tarihi: 1.11.2009.

* 2009 Mayıs ayı başında gerçekleştirilen kabine değişikliğiyle Meclis dışından Dışişleri Bakanlığı'na Ahmet Davutoğlu atanmıştır. Söz konusu bu kabine değişikliğinde; 7 bakanın görevi değişirken, 10 bakan yerini korumuş ve 8 bakan ise kabine dışı kalmıştır. Böylece, Bakanlar Kurulu'na biri Meclis dışından 9 yeni isim dahil olmuştur. (“İşte Erdoğan'ın Yeni Kabinesi”, Haber yayın tarihi: 1.5.2009. , <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&Date=1.5.2009&ArticleID=933909>, Erişim Tarihi: 5.11.2009.)

³⁵ Murat Yetkin, “Barzani Devrede”, <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalYazarYazisi&ArticleID=962090&Yazar=MURAT%20YETKIN&Date=01.11.2009&CategoryID=98>, Erişim Tarihi: 1.11.2009.

Üst düzey bir KBY yetkilisinin verdiği bilgiye göre, Türkiye’deki Kürt açılımı sürecinin PKK tarafından sabote edilmemesi için devreye giren Mesud Barzani’nin liderliğini yaptığı Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) yönetimi ile Kandil’deki PKK yöneticileri arasında sürecin devamının engellenmemesi ve eve dönüşlerin Türkiye’deki kamuoyunu rahatsız etmeyecek şekilde sürmesi doğrultusunda temaslar devam etmektedir. Ankara ve Erbil arasındaki bu yakınlaşma PKK yönetimini rahatsız ettiği, örgütün İmralı cezaevindeki lideri Abdullah Öcalan’ın yaptığı *‘Açılım yok, PKK’yi tasfiye ediyorlar. Gelişleri durduruyorum’* sözleriyle açıkça anlaşılmaktadır. 18 Ekim 2009’da Habur sınır kapısına gelip teslim olan 8 PKK’lı için DTP tarafından düzenlenen gösterilerin hem Türk hükümeti, hem de kamuoyunda gerilime yol açması sonrasında Barzani, DTP Genel Başkanı Ahmet Türk ile bir telefon görüşmesi yaparak, gösterilerin açılımı olumsuz etkilemesinden duyduğu rahatsızlığı belirtmesinin yanı sıra eve dönüşlerin ve sürecin devamından yana olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu konu, Davutoğlu’nun Erbil’de Barzani ile yaptığı görüşmede de gündeme gelmiştir. Bir Türk Dışişleri yetkilisinin verdiği bilgiye göre Davutoğlu, *“Barzani’ye sorunun Türkiye içinde olan bölümünü hükümetin çözmeye çalıştığını, ancak Irak’taki PKK varlığı konusunda Irak ve Kürt yönetimi yetkililerinin desteğine ihtiyaç duyulduğunu söylemiştir”*. Barzani ise cevaben, *“Türkiye zor günlerimizde (Halepçe saldırısı ve sonrasındaki Kürt göçünde) yanımızda oldu. Sizden hiç zarar görmedik. Türk ve Kürt gençlerinin ölümüne üzülüyoruz. Demokratikleşme sürecinizi destekliyoruz. (PKK’yi kastederek) Bunu herkes anlamalı. Ya kendileri değişir, ya da Kürt halkından öyle bir baskı olur ki bunun altından kalkamazlar.”* ifadesini kullanmıştır. Davutoğlu’nu Erbil’den Musul’a yolcu ederken konuşan Kürt yönetiminin güçlü ismi Neçirvan Barzani, Türk hükümeti ile Irak-Kürt hükümeti arasındaki işbirliğini ortaya koyan konuşmasında şunları söylemiştir: *“Irak’ın geleceği, Türkiye’nin geleceğine bağlı. İlişkilerin geleceğinde Irak’tan Türkiye’ye tehdit olması kabul edilemez.”*³⁶

Erbil’i savaştan sonra ilk ziyaret eden Ekim 2004’de İngiliz Dışişleri Bakanı olurken, bölgeye yönelik 20. ziyareti Davutoğlu ve Çağlayan gerçekleştirmiştir. Ayrıca Türkiye, Erbil’de Rusya, İran, Almanya, Fransa ve Hollanda’nın ardından 6. başkonsolosluğu açma kararı almıştır. Kaynaklar, Türkiye’nin Erbil’de başkonsolosluk açmasını, bu gezinin en önemli yönü olduğunun altını çizmişlerdir. Davutoğlu, konsolosluk açmanın tanıma anlamına gelmeyeceğini belirterek; *“Tanıma dediğiniz şey devletler arasında olur. Irak’ı tanırız.*

³⁶ Yetkin, “Barzani Devrede”

Almanya, federal bir devlet; konsolosluk açınca onu tanımış mı oluyoruz? Teksas'a gidince ABD dışında Teksas'ı tanımış mı olacağız? Erbil'i çok ülkenin Dışişleri Bakanı ziyaret etti; 10'dan fazla. ABD, Rusya, Almanya, İran var. Herkesin yaptığı bu ziyaretleri bizim yapmamış olmamız eksiklidir. Çok özel bir şey olarak takdim etmememiz lazım. Irak'ın kendi içinde anayasal federal. Statüsü belli. O çerçevede Basra'ya, Erbil'e, Musul'a gidiyoruz.” demiştir. Diğer yandan, Gül'ün, 2009 başındaki Irak gezisi dönüşünde “Irak'taki Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY)” şeklindeki söylemi Türkiye'de tartışma konusu olmuştu. Davutoğlu'nun Erbil ziyaretinde de Dışişleri'nin bilgi notlarında IKBY kısaltması kullanılmıştır. Irak Anayasası'na göre Türkiye ve İran ile ortak sınırı olan federal bölgenin, yani eyaletin adı Kürdistan'dır ve İran'ın Türkiye ve Irak'a komşu eyaletinin ismi de aynıdır. Erbil, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin başkenti konumundadır. PKK'nın Kandil dağlarındaki üslerinin bulunduğu Kürt yönetimindeki bölgenin başkanı ve Kürdistan Demokratik Partisi'nin (KDP) lideri olan Mesud Barzani, Türkiye'nin PKK ile mücadelesinde, dolaylı olarak da Kürt açılımında önemli bir oyuncudur.³⁷*

Davutoğlu, Iraklı Kürtlerle ve dolayısıyla Irak ile ilişkilerdeki dönüm noktasını PKK'nın 2007 Ekimindeki Dağlica baskını olarak tanımlamaktadır: *“İki sene önce Dağlica terör saldırısı olduğunda, Ekim 2007'de, ne kadar karanlık senaryolar vardı. Bizim Irak topraklarına gireceğimiz, Kürtlerle çatışma çıkacağı söyleniyordu. Belki onu isteyenler vardı. Dağlica saldırısından sonra ilk defa 2007 Kasım ayında Bağdat'a gittim; Neçirvan Barzani (Kürt federal yönetimi yetkilisi) ile görüştim. Bütün bu senaryolar iki yılda iflas etti. Aksine çatışmadan güçlü işbirliği zeminine gelindi. Bu politikaların güçlü şekilde uygulanması gerekir. Bu gezi, bu açıdan tarihi bir dönüm noktasıdır. Kuzey Irak'la yoğun ekonomik temaslarımız var. Ama bu düzeyde bir ziyaret ilk defa yapılıyor. Başkonsolosluk açılıyor. Her konuyu görüşüyoruz. Güvenlik, yatırım, enerji...”* Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Kürdistan eyaleti lideri Mesud Barzani'nin Kerkük'ü Kürdistan eyaletine katma ısrarı üzerine şunları söylemiştir: *“Kerkük, Irak'ın küçük bir modelidir. Biz o bakımdan Kerkük'ün özel bir statüde*

* 23 Mart 2009'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 1976'da Irak'a giden Fahri Korutürk'ten 33 yıl sonra bu ülkeyi ziyaret eden ilk Türkiye cumhurbaşkanı olmuştur. Bu ziyarette, güvenlik (öncelikle PKK'ya karşı atılacak adımlar), Kerkük'ün geleceği ve iki ülke arasındaki ticaret ele alınmıştır. (“Abdullah Gül Irak'ı Ziyaret Ediyor”, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/03/090323_gul_iraq.shtml, Erişim Tarihi: 21.12.2009.)

³⁷ Murat Yetkin, “Irak Kürtleriyle Yeni Bir Sayfa”, Haber yayın tarihi: 31.10.2009. , <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalYazarYazisi&Date=31.10.2009&ArticleID=961937>, Erişim Tarihi: 1.11.2009.

olmasını istiyoruz. Etnik barışın küçük bir nüvesi olsun istiyoruz."³⁸ Daha önce de Erdoğan, Bağdat'taki temasları kapsamında Irak Ulusal Meclisi Başkanı tarafından kabulünde, "Kerkük özel bir statüye kavuşturulmalıdır, Kerkük etnik bir unsura teslim edilemez, edilmemelidir" demiştir. Ayrıca Erdoğan, Musul ve Basra'da açılan konsoloslukların yanı sıra Erbil'de de konsolosluk açmanın altyapısını oluşturduklarını ve bunun iki ülke arasındaki bağları güçlendireceğini ve atılacak adımların kolaylaşacağını belirtmiştir.³⁹

Başta Türkiye olmak üzere birçok bölge ülkesi, Kerkük'te bir referandumun yapılmasına karşı çıkmaktadır. Zira bir referandum yapılması halinde demografik yapısı bozulan şehirde IBKY lehine bir durumun oluşacağı tahmin edilmektedir. Irak Anayasası'nda yer alan ve Kerkük sorununun çözümüne ilişkin olarak tek taraflı oluşturulan Kerkük Referandumu konusu, kısır bir döngüye dönüştüğü söylenebilir. Çünkü, Kerkük Referandumu'nun IBKY'nin istediği biçimde hazırlanması ve diğer etnik grupların göz ardı edilmesi, şehrin statüsü konusunun hem iç dinamikleri hem de bölgesel dinamikleri ciddi şekilde etkileyebileceğinden dolayı birçok ülkenin şehrin statüsüne yönelik müdahale çabaları bulunmaktadır. Bu sebeple, 2004 yılının Mart ayında kabul edilen geçici Irak Anayasası ile başlayan Kerkük Referandumu süreci, aradan beş yıl geçmesine karşın halen gerçekleştirilememiş ve şehrin statü sorunu çözülememiştir.⁴⁰

Bugün gelinen aşamada, Türkiye'de Kürtlere karşı olan önyargının kırılmaya başladığı ve bir yakınlaşma sürecinin başladığı aşıkardır. Bu süreçte, Kürtçe öğrenmenin önündeki engellerin kaldırılması, devletin Kürtçe televizyon kurması, Kürtçe basım-yayıma izin verilmesi, konsolosluk açılması gibi girişimler önemli adımlar olmuştur. Ayrıca, üniversitelerde Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümleri kurulması, hem Irak hem de Kuzey Irak bölgesi ile Türkiye arasında karşılıklı birçok ziyaretin gerçekleştirilmesi diğer önemli adımlar olmuştur. Bu noktada, Irak'tan 2011'de çekileceğini belirten ABD, bölgede zaten had safhada olan sorunların daha da artmasını istemediği içindir ki, Iraklı Kürtlerle Türkiye'nin işbirliği içerisinde olmalarını arzuladığı söylenebilir.⁴¹

SONUÇ

³⁸ Yetkin, "Irak Kürtleriyle Yeni Bir Sayfa"

³⁹ "Kerkük'ün Statüsü Özel Olmalı", Haber yayın tarihi: 15.10.2009. ,

<http://www.trtenglish.com/Haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=10e66920-a05d-4a57-aaba-f50d8e2e8b28>, Erişim Tarihi: 5.11.2009.

⁴⁰ "Irak'ta Kısır Döngü: Kerkük Referandumu"

⁴¹ Tüysüzoğlu, "Türkiye-Kuzey Irak İlişkileri Gelişiyor"

Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik politikasını şekillendiren konulara yönelik (Kerkük sorunu ve buranın Kürt bölgesine katılımı konusu, Irak'ın kuzeyindeki Kürt yapılanmasının bağımsızlığı sorunu, PKK sorunu ve buna yönelik Kuzey Irak'a yönelik sınır ötesi operasyon düzenlenmesi gibi konular), Türkiye'nin davranışının yani dış politikasının; sistemik yaklaşım (ve bu doğrultuda neo-realizm) ve ulusal yaklaşım unsurlarını barındırmakla beraber genel anlamda bütüncü (integrated) yaklaşım çerçevesinde şekillendiğini görmekteyiz.

Zira, Türkiye'nin bu bölgeye yönelik politikalarında; bazen sistemik yaklaşım ve neo-realizm baskın gelmekte, bazen de ulusal yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Ancak, Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik genel politikasında bütüncü yaklaşımın hâkim olduğu söylenebilir. Örneğin, 2007 yılı sonlarının en popüler gelişmesi olan Kuzey Irak'a yönelik sınır ötesi operasyonların yanı sıra tezkere süreci gibi gelişmelerin oluşumunda hükümetin, muhalefet gruplarının ve kamuoyunun etkin rol alması düşünüldüğünde Türkiye'nin bu politikasına ulusal yaklaşım açısından bakmanın gerekli olacağı; Türkiye'nin böyle bir girişimde bulunabilmesine olanak sağlayan uluslararası sistemdeki devletlerin olumlu tutumu ve güvenlik kaygısı sonucu şekillendiği düşünüldüğünde sistemik yaklaşımın (benzer şekilde neo-realizmin) öne çıktığı; ancak bütüncül ve genel açıdan bakıldığında yani Türkiye'nin bu politikasının her iki aşamasının sonrasında şekillendiği düşünüldüğünde, Türkiye'nin bu politikasında bütüncü yaklaşımın egemen olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye-Kuzey Irak ilişkilerinde 2008 ve 2009 yılları göz önüne alındığında; Türkiye'nin ancak PKK saldırdığında sınır ötesi operasyona başvuracağına ve başka kimseye zarar vermeyeceğine ilişkin bir kanının Irak Kürtlerinde oluşması, Türkiye'de Kürtlere karşı olan önyargının kırılmaya başlaması ve bir yakınlaşma sürecinin başlaması önemli göstergelerdir. Geline aşamada geçmişe göre oldukça belirgin ve daha aktif bir ilişkinin olgunlaştığı görülmektedir. Ancak, ikili ilişkilerde gözlenen bu yakınlaşmanın seyrini şüphesiz zaman gösterecektir.

KAYNAKÇA

“Abdullah Gül Irak'ı Ziyaret Ediyor”,

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/03/090323_gul_iraq.shtml 21.12.2009.

“Ana Haber Bülteni”, TV 8, Erişim Tarihi: 17.12.2007.

ARI, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002.

ARI, Tayyar. **Geçmişten Günümüze Orta Doğu; Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, İstanbul: Alfa yayınları, 2004.

ASAM BAKIŞ, “Terörle Mücadelede Aktif Mücadele Dönemi”, **Stratejik Analiz**, Cilt. 8, Sayı. 91 Kasım 2007.

ATAMAN, Muhittin. “Contending Perspectives of Foreign Policy Continuity and Change: Literature Review”, An Integrated Approach to Foreign Policy Change: Explaining Changes In Turkish Foreign Policy In the 1980s, **Basılmamış Doktora Tezi**, University of Kentucky, 1999.

AYDIN, Mustafa. “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”, **SBF Dergisi**, Ankara, 51/1-4, (1996).

BORG, Yesim “Turkish Parliament OKs Iraq Attacks”, Haber yayın tarihi: 18.10.2007. , <http://articles.latimes.com/2007/oct/18/world/fg-turkey18>, Erişim Tarihi: 1.11.2009.

ERKMEN, Serhat.“Kosova’daki Gelişmelerin Kuzey Irak Hakkında Düşündürdükleri”, **Stratejik Analiz**, Cilt. 8, Sayı. 91, Kasım 2007.

“Fox Ana Haber”, **FOX**, Erişim Tarihi: 16.12.2007.

[http:// www.yenisafak.com.tr/ arsv/ 2001/ haziran/ 22/ roportaj.html](http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2001/haziran/22/roportaj.html), Erişim Tarihi: 15.12.2007.

<http://yenisafak.com.tr/Ekonomi/?t=25.10.2007&i=76979>, Erişim Tarihi: 25.10.2007.

“Irak Bölgesel Kürt Yönetimi Başkanlık ve Parlamento Seçimleri” Haber yayın tarihi: 5.8.2009. ,

<http://www.usak.org.tr/rapor.asp?id=37>, Erişim Tarihi: 21.12.2009.

"Kerkük'ün Statüsü Özel Olmalı", Haber yayın tarihi:15.10.2009. ,

<http://www.trtenglish.com/Haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=10e66920-a05d-4a57-aaba-f50d8e2e8b28>, Erişim Tarihi: 5.11.2009.

“Irak'ta Kısır Döngü: Kerkük Referandumu”, **Stratejik Analiz**, Haziran 2009, (Akt.: İnci Muratlı, Haber yayın tarihi: 24.6.2009. , <http://www.kerkukfeneri.com/yazar/865-inci-muratli-irakta-kisir-dongu-kerkuk-referandumu.html>, Erişim Tarihi: 1.11.2009.)

“2008’de Türkiye-Irak İlişkileri”, <http://www.tumgazeteler.com/?a=4447665>, Erişim Tarihi: 1.11.2009.

“İşte Erdoğan’ın Yeni Kabinesi”, Haber yayın tarihi: 1.5.2009. ,

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&Date=1.5.2009&ArticleID=933909>, Erişim Tarihi: 5.11.2009.

“K. Irak’ta Neler Oluyor?”, <http://www.tumgazeteler.com/?a=5374738>, Erişim Tarihi: 1.11.2009.

ORAL, Serkan. **Kuzey Irak Kapanı**, İstanbul: Karakutu yayınları, Aralık 2007.

“Son Dakika Haberleri”, NTV, Erişim Tarihi: 16.12.2007.

“Turkish Troops Enter North Iraq”, Haber yayın tarihi: 22.2.2008. ,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7258323.stm>, Erişim Tarihi: 1.11.2009.

TÜYSÜZOĞLU, Göktürk. “Türkiye-Kuzey Irak İlişkileri Gelişiyor”, Haber yayın tarihi: 1.4.2009. , <http://www.yesilgiresun.com.tr/yazar.asp?yaziID=6899>, Erişim Tarihi: 1.11.2009.

YETKİN, Murat. “Barzani Devrede”,
<http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalYazarYazisi&ArticleID=962090&Yazar=MURAT%20YETKİN&Date=01.11.2009&CategoryID=98>, Erişim Tarihi: 1.11.2009.

YETKİN, Murat. “Irak Kürtleriyle Yeni Bir Sayfa”, Haber yayın tarihi: 31.10.2009. ,
<http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalYazarYazisi&Date=31.10.2009&ArticleID=961937>, Erişim Tarihi: 1.11.2009.